

Važnost sekundarne dokumentacije u Etnografskim muzejima

Pitanje informatičke pismenosti i ljudskog faktora te uspostave normi i standarda pri obradi sekundarne dokumentacije

U radu se propituje nekoliko temeljnih problema vezanih uz informacijski sustav namijenjen obradi sekundarne dokumentacije naglašavajući pritom važnost ljudskog faktora i upravljanja znanjem prilikom stvaranja baze podataka. Okret etnografskih muzeja prema nematerijalnoj kulturi i raznorodnost materijalnih predmeta u sprezi s nedovoljnom informacijskom pismenošću i sustavom sekundarne dokumentacije koji je još uvijek u razvojnoj fazi, prijete neadekvatnoj obradi građe koja je iz nekoliko razloga ključna u ostvarivanju suvremenih uloga etnografskih muzeja. Osim konceptualnih problema, rad donosi i osvrt na probleme tehničke prirode vezane uz informacijske sustave za obradu sekundarne dokumentacije.

Ključne riječi: muzejska dokumentacija, sekundarna dokumentacija, etnografski muzeji

Što podrazumijevamo pod sekundarnom dokumentacijom?

Prema *Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi* (Narodne novine, 108/02) "muzejska dokumentacija je sustavno izrađen, prikupljen, organiziran i pohranjen skup podataka, koji je nastao u tijeku procesa stručne obrade, zaštite i prezentacije muzejske građe, te se temelji na dogovorenom i utvrđenom broju i kvaliteti podataka o predmetu, grupi predmeta ili cjelokupnom fondu." Pritom, *sekundarna muzejska dokumentacija* obuhvaća popratne i dopunske fondove muzejske djelatnosti koji mogu biti organizirani prema medijima prikazivanja i prema sadržaju, za razliku od *primarne dokumentacije*, prema *Pravilniku* ujedno i "temeljne", koja "obuhvaća prvu i najveću skupinu podataka o muzejskoj građi." Vrsta dokumentacije pod nazivom *sekundarna dokumentacija* može naoko implicirati nižu razinu važnosti u odnosu na *primarnu*, ali dokumentaristi i brojni kustosi koji se, u nedostatku dokumentarista, bave i *sekundarnom dokumentacijom*, dobro znaju da tome nije tako. Nadalje, Ivo

Maroević pod *primarnom dokumentacijom* razumijeva informacije koje nastaju u neposrednom dodiru s predmetom, dok *sekundarna dokumentacija* obuhvaća prijenos primarne dokumentacije u druge medije (Maroević, 1993: 191-192). Razvojem suvremene tehnologije, ali i novih muzejskih trendova sve smo svjesniji kako se brišu granice između tako koncipiranih podjela dokumentacije. Toga je bio svjestan i profesor Maroević s obzirom na to da još godine 1993. donosi podjelu dokumentacije gdje u prvom planu ističe njezin sadržaj (Maroević, 1993: 191 u Zlodi, 2003: 18). Zbynek Z. Stranski pod *sekundarnom dokumentacijom* navodi ne samo popratnu dokumentaciju o muzejskim predmetima, već i dokumentaciju muzejske djelatnosti (Stranski, 1970: 45 u Maroević, 1993: 16). Po tom je načelu koncipiran i *Pravilnik*. Bez ikakve intencije da se *sekundarna dokumentacija* izjednači s *primarnom* i u potpunosti podržavajući nužnost razlikovanja dviju spomenutih skupina dokumentacije pa u tom kontekstu i pridodanih naziva, autorica ima za cilj naglasiti važnost sekundarne dokumentacije u ostvarivanju suvremenih muzejskih uloga i upravljanju mnoštvom tekstualnih i audiovizualnih informacija. Nužnost dokumentarista i praćenje razvoja suvremene tehnologije te neprestano učenje nameće se kao ključ uspješnog vođenja i shvaćanja važnosti sekundarne dokumentacije u etnografskim muzejima.

Danas je posebna pažnja usmjerena upravo na različite muzejske djelatnosti. Klasične uloge muzeja, kao što je sakupljanje, zaštita, istraživanje i osnovna interpretacija muzejskih predmeta smatraju se bazičnim, ali i nedovoljnim za uspješno poslovanje muzeja. Kako Pruulmann-Vangerfeldt i Aljas u svome radu o izazovima koje donosi digitalizacija kulturne baštine napominju, zajednica očekuje od muzeja da "opravdaju svoje postojanje". To mogu ostvariti otvaranjem prema publici, odnosno uključivanjem zajednice u rad muzeja kako bi postali aktivni partneri u učenju i interpretiranju kulturne baštine. Kao jedan od mogućih načina uspostave kvalitetnijeg odnosa, autorice vide upravo u digitaliziranoj baštini i njenom online pristupu (Pruulmann-Vangerfeldt i Aljas, 2009: 110). Ovdje valja pridodati da svoju društvenu odgovornost muzeji ostvaruju i kroz izložbe, publikacije, pedagoške aktivnosti i druge manifestacije koje se dokumentiraju, a kasnije i upravljaju upravo informatičkim sustavom za obradu sekundarne dokumentacije. Specifičnost i bogatstvo sekundarne dokumentacije kako ju danas percipiramo u našoj muzejskoj zajednici leži upravo u velikoj zastupljenosti raznovrsnih medija koje je potrebno adekvatno pohraniti i dokumentirati u svrhu lakšeg upravljanja galopirajućim rastom informacija. Pritom je od iznimne važnosti točno odrediti veličinu slikovne datoteke podržanu od strane informacijskog sustava koji koristimo, uspostaviti tezaurus za etnografske zbirke ponajprije prilagođen našoj akademskoj zajednici, a u konačnici možda i u internacionalnom okruženju. Također je potrebno definirati količinu i vrstu informacija potrebnih da bi zadovoljile korisnika (u perspektivi mogućnost online pristupa fondovima sekundarne dokumentacije) pogotovo ako uzmemo u obzir potrebu za interpretiranim sadržajem koji u svome radu naglašavaju Samis i Roberto¹

¹ Roberto, Frankie 2008. Exploring Museum Collections On-line: The Quantitative method. - Jennifer Trant, David Bearman (eds.). *Museums and the Web 2008.: Proceedings*. Toronto. Archives and Museum Informatics. <http://www.archimuse.com>. Samis, Peter 2008. Who has the responsibility for saying what we see? Mashing up Museum, Artist, and Visitor Voices, On-site and On-line. - Jennifer Trant, David Bearman (eds.). *Museums and the Web 2008.: Proceedings*. Toronto. Archives and Museum Informatics. <http://www.archimuse.com>

(Pruulmann-Vangerfeldt i Aljas, 2009: 110). Ukratko, potrebno je uspostaviti norme i standarde ne samo na razini obrade muzejske građe nego specifičnije, na razini obrade etnografske građe i djelatnosti etnografskih muzeja. Iako programi za obradu sekundarne dokumentacije prate sve smjernice navedene u *Pravilniku* te one CIDOC-ove,² praksa je pokazala kako je potrebno uvesti nove mjere da bi sustav *sekundarne dokumentacije* za etnografske zbirke bio još efikasniji. Potreba za standardima na polju dokumentacije etnografskih zbirki nije toliko nužna zbog same prirode muzejskih predmeta i one *primarne dokumentacije* koja je uglavnom usvojena iako i dalje podložna promjenama, već onih popratnih djelatnosti kao što su terenska istraživanja i fondovi audiovizualne građe koji se sve češće koriste prilikom dokumentiranja, zaštite, prezentacije i interpretacije nematerijalne baštine. Autorice poseban naglasak stavljaju upravo na spomenute fondove, smatrajući ih ključnim u holističkom pristupu etnografskim zbirkama materijalne i nematerijalne prirode te etnografskim istraživanjima koja predmetima i fenomenima daju kontekst. Razvojem tehnologije audiovizualni fondovi gotovo da prevladavaju u svakoj domeni obzirom da se dokumenti s tradicionalnih nosača kao što su fotografije, papir, dijapozitivi, magnetne vrpce itd. “prebacuju” u digitalni oblik ili u njemu nastaju. Prema Zlodiju, “Proliferacijom vizualne građe u digitalnom obliku (bilo one nastale digitalizacijom ili one koja je izvorno u digitalnom obliku) povećava se važnost te, nekada s pravom nazivane nekonvencionalnom, a sada sve uobičajene građe koja, uz velike mogućnosti obrade i distribucije, zahtijeva i nove oblike upravljanja i zaštite.” (2003: 11). Zlodi zaključuje kako je ključna uloga dokumentacije upravo zaštita značenja muzejskog predmeta (ibid.) Spomenimo stoga podjelu Petera van Menscha koji uvodi termine *idealistička i materijalistička zaštita*: “Materijalistička je zaštita ona koja se očituje u zaštiti materijala predmeta baštine i njegovih svojstava, a idealistička se manifestira u čuvanju ideja pohranjenih u materijalnom svijetu putem drugih medija.” (Van Mensch, 1985: 2-4 u Zlodi, 2003:14). Suština nematerijalne baštine očituje se upravo u ideji koja bi se putem audiovizualnih medija mogla “materijalizirati” te pohraniti, dokumentirati i interpretirati od strane muzejskih stručnjaka posredstvom informacijskog sustava za obradu i upravljanje sekundarnom dokumentacijom. Iako se u *Uvodu u muzeologiju* Ive Maroevića nematerijalna kultura ne spominje izriječno, u odlomku o dokumentaciji navodi se kako dokumentacija nije samo vezana uz zaštitu značenja muzejskog predmeta nego se ona očituje i kroz dokumentaciju oblika (posredstvom maketa i drugih medija, danas uglavnom digitalnih).³ U tom slučaju kopija može u iznimnim okolnostima preuzeti na sebe dio izvornog značenja (Maroević, 1993: 178). Konačno, Maroević zaključuje kako “uloga dokumentacije u zaštiti predmeta u muzejima postaje sve važnijom i to potrebnijom što se više udaljavamo od materijalne strukture predmeta” (ibid.). Iako se autor poziva na ono što danas nazivamo *primarnom dokumentacijom*, teza je značajna u kontekstu veze sekundarne dokumentacije i nematerijalne kulture.

Program koji koristi velik broj hrvatskih muzeja prilikom obrade sekundarne dokumentacije nazvan je S++. S++ je “relacijska baza podataka namijenjena vođenju sekundarne muzejske dokumentacije. Modul S++ nastao je kao nadopuna modula za

² Komitet za dokumentaciju Međunarodnoga komiteta za muzeje (ICOM).

³ Nap. a.

vođenje primarne dokumentacije M++. Iako se radi o dvije fizički odvojene baze koje su međusobno nezavisne, u S++ je ugrađena opcija poveznica sa M++. Dakle, svaki od ta dva modula se može voditi sam za sebe, no muzeji koji imaju oba mogu povezati svoju primarnu i sekundarnu muzejsku dokumentaciju. Na taj način se poboljšava konzistentnost i kvaliteta muzejske dokumentacije u cijelosti. S++ je napravljen u istoj tehnologiji kao i M++, dakle radi se o MS Access-u 97 koji je predviđen za rad u lokalnoj mreži.” (Link2, 2007: 3).

Prema *Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi*, sekundarnu muzejsku dokumentaciju čine: inventarne knjige audio-vizualnih fondova, inventarna knjiga hemeroteke, knjiga evidencije o izložbama, evidencija o konzervatorsko-restauratorskim postupcima, evidencija o pedagoškoj djelatnosti, o stručnom i znanstvenom radu, o izdavačkoj djelatnosti, zatim dokumentacija o marketingu i odnosima s javnošću te dokumentacija o osnivanju i povijesti muzeja. No, “U fondove sekundarne dokumentacije u programu S++ uključeni su još i fondovi *Knjiga negativna, Posebna događanja, Medijateka i Dokumenti* koji se ne spominju u pravilniku, ali se kroz praksu pokazala potreba u nekim muzejima za njihovo vođenje.” (Link2, 2007: 5). Posljednjih je godina Program nadopunjen sljedećim fondovima: *Evidencija terenskih izvještaja, Katalozi, Arhiva, Obavijesti*.

Specifičnosti i značenje sekundarne dokumentacije u etnografskim muzejima

Etnografski muzej Istre u svome radu koristi program S++ za informacijsko upravljanje sekundarnom dokumentacijom. Zbog nedostatka dokumentarista, kustosi su međusobnim dogovorom podijelili vođenje sekundarne dokumentacije prema svojim afinitetima i mogućnostima. Tako se autorica ovoga rada, s obzirom na to da je između ostalog i kustosica Zbirke fotografija te voditeljica filmskog festivala u organizaciji Muzeja, bavi audiovizualnim fondovima kao što su Knjiga pozitiva, negativa, Filmoteka i Videoteka. Kolega u čijem su fokusu istraživanja vezana uz usmene predaje vodi Fonoteku i evidenciju terenskih istraživanja dok je, na primjer, muzejska pedagoginja zadužena za evidenciju o izložbama, marketingu i PR-u te pedagoškim aktivnostima.

Kako je otprilike prije godinu dana zaživjela ideja o radnoj grupi za sekundarnu dokumentaciju pri MDC-u u suradnji s tvrtkom Link2, pozvana sam na radni sastanak gdje smo započeli razgovore o općenitim problemima na koje dokumentaristi ili kustosi nailaze u svome radu. Pokazalo se kako kustosi umjetničkih zbirki imaju drugačije potrebe od kustosa koji vode etnološke ili povijesne zbirke i obrnuto, što je samo po sebi već duže vrijeme očigledno. Od tada se djelatnici Etnografskog muzeja Istre intenzivnije bave sekundarnom dokumentacijom upravo iz potrebe da se uoče prepreke na razini našega muzeja te iznađe način na koji ćemo poboljšati informacijski sustav za obradu i upravljanje sekundarnom dokumentacijom, ne toliko s tehničke koliko s konceptualne strane. Naime, iako je cijela muzejska zajednica svjesna koliko

je nužna intenzivnija suradnja pojedinaca u struci ali i čitavih institucija, dobro je u međuvremenu započeti s istraživanjima, razgovorima i potencijalnim rješenjima unutar Muzeja da bi se kasnije eventualno uskladili s ostalim muzejima i/ili drugim institucijama u kulturi.

Tako sam za primjer rada u programu S++ uzela vrlo kompleksnu izložbu *Valiže i deštini* autorice Lidije Nikočević kako bih uočila njegove eventualne nedostatke. Najprije sam u knjigu za evidenciju izložbi uvela osnovne podatke od autorstva do broja posjetitelja i počela ih povezivati s drugim fondovima, a kasnije i predmetima koji su korišteni na izložbi. U tom sam stadiju uvidjela kako je i u tako strogo definiranoj grani znanosti kao što je (muzejska) dokumentacija nužno uključiti intuiciju ili prema Gladwellu (2005) “moć mišljenja bez mišljenja”. Naime, kustosi/dokumentaristi zadušeni su za stvaranje određenih znanja prema različitim klasifikacijskim sustavima. Na taj način često petrificiramo znanje. Kako često oskudijevamo u smjernicama i moramo sami pronaći najbolje rješenje problema, dolazimo do pojmova intuicije i/ili emocionalne inteligencije. Suočeni s novim pitanjima preispitujemo već postojeće sustave, uviđamo ograničenja klasifikacijskih sustava, te pokušavamo ponuditi alternativne poglede na problem. No, vratimo se izložbi. Tko god je imao priliku posjetiti izložbu, složiti će se da je vrlo kompleksna i kako njenu srž čine upravo terenska istraživanja. Na tim je istraživanjima prikupljena ogromna količina informacija, od razgovora (Fonoteka) s likovima prikazanim na izložbi, fotografija (Fototeka) koje datiraju daleko u početke 20. stoljeća pa čak i video-snimke (Videoteka) koje su sami iseljenici snimili za potrebe izložbe. To je ono što smatram “materijalizacijom” nematerijalne kulture o kojoj je ranije bilo riječi. Nakon terenskih istraživanja bilo je potrebno inventarizirati svu sakupljenu građu, skenirati stare fotografije kojih se vlasnici vrlo često nisu htjeli odreći, pohraniti skenove, digitalne fotografije, video-snimke i filmove iseljeničke tematike. Tek je manji dio izložbe uključio “klasične” muzejske predmete. Ukratko, sve što smo donijeli s terena – priče pohranjene na diktafonu, digitalne fotografije ili skenove, predstavljalo je osnovnu građu izložbe, no sva je ta građa u muzeološkoj praksi zapravo predstavljala sekundarnu dokumentaciju. Građa je pohranjena i inventarizirana u programu S++. Iskustvo pritom stečeno rezultiralo je ovim radom u kojem se naglašava važnost i primjerenost sekundarne dokumentacije za obradu jednog dijela etnografskih zbirki. Ono što može zbuniti nepućene jest naziv *sekundarna dokumentacija* koji je u ovom slučaju manje bitan. Informatički sustav M++ služi (tako je barem pokazala dosadašnja praksa) za inventarizaciju i upravljanje “klasičnom muzejskom građom”, dok S++ pomaže u sistematiziranju enormne količine informacija koje brojni etnografski muzeji, koji vode klasična terenska istraživanja, moraju pohraniti i obraditi.

Osim evidencije izložbi, pedagoških i drugih aktivnosti, sekundarnu dokumentaciju možemo promatrati i u perspektivi obrade, odnosno dokumentiranja nematerijalne kulture koja polako ulazi u sve pore etnološkog rada pa time i u muzejske prakse. Ona se može inventarizirati i interpretirati u programu S++, nakon čega postoji mogućnost njene daljnje distribucije i višestruke uporabe. Spomenuti ću primjer filmske radionice ETNOFILM festivala koji Etnografski muzej Istre organizira već tri godine

za redom. Svake godine na radionici nastaju značajni doprinosi budući da polaznici imaju zadaću snimiti film etnografske tematike. Godine 2011. polaznici su se posvetili rovinjskoj baštini pa su tako nastali kratki filmovi o ribaru, slikaru, pripadniku albanske nacionalne manjine i slično. Važno je naglasiti da su snimanju i montiranju filma prethodila predavanja vizualnog antropologa sa Sveučilišta u Aarhusu (Danska) koji je pratio svaki korak polaznika te ih savjetovao i podučavao tehnikama etnografskog istraživanja i interpretacije vizualnim medijem. Snimke, odnosno filmovi, ulaze u sustav sekundarne dokumentacije u fond Videoteka. Mnogi će se pitati zašto filmovi nisu smješteni u fond Filmoteka, no nakon dugog vijećanja zaključili smo kako je zaista tanka granica koja dijeli Videoteku od Filmoteke pa bi se, npr., dokumentarni film na VHS-u mogao evidentirati u oba fonda. Stoga sam predložila da fond Videoteka koristimo za sve video-radove (u smislu vizualne percepcije) neovisno o mediju, a fond Fonoteka kao mjesto sabiranja auditivno percipirajuće građe, također neovisno o mediju na kojem se nalazi. Iako je naš dosadašnji doprinos dokumentiranju nematerijalne kulture, pa i samom razmišljanju na temu, malen, Etnografski muzej Istre iz godine u godinu teži sveobuhvatnijem pristupu istraživanim područjima. CI-DOC prednjači u prepoznavanju važnosti dokumentacije nematerijalne kulture i izazova koje takva dokumentacija stavlja pred nas. Tako je još 2002. godine organizirao konferenciju pod nazivom *Očuvanje kultura – dokumentacija nematerijalne baštine*.⁴

Sve spomenuto predstavlja temelj suvremenih etnoloških praksi, a upravo je S++ namijenjen sistematizaciji, obradi i daljnjem upravljanju spomenutom građom. Konačno, primjenom programa S++ ili eventualno njegove inačice “dobivamo pregledno i sustavno obrađene fondove koji pružaju točnu informaciju o svakom vidu djelatnosti muzeja te je na taj način poboljšana kvaliteta djelovanja muzeja.” (Zenzerović, 2009: 205). Isto tako, valja napomenuti da se muzejska građa i muzejska dokumentacija štite kao kulturno dobro te se u skladu s time primjenjuju propisi o zaštiti kulturnih dobara (*Zakon o muzejima*, Narodne novine 142/1998). Zaključimo kako je svaka dokumentacija kulturno dobro nastalo našim radom te je stoga nužno propitivati, usklađivati i neprestano težiti novim saznanjima koja bi u konačnici dovela do efikasnijeg sustava zaštite i uporabe tih dobara.

Mogući problemi u upravljanju sekundarnom dokumentacijom

Započevši s digitalizacijom muzejske građe bilo je potrebno ručno ispisane predmetne kartice prepisati i unijeti u računalnu bazu podataka, a danas postupno prebacujemo informacije s CD-ova i DVD-ova na sam poslužitelj (uz pretpostavku dnevnog *back up*-a) ili vanjsku memoriju, a počelo se govoriti i o *blu ray* disku. Kako sve napreduje nevjerojatnom brzinom, samo je pitanje vremena kada će nam na vrata pokućati neki novi trendovi i potrebe. Najzastupljeniji je problem pohrana digitalne građe,

⁴ Više o konferenciji vidi u: Šojat Bikić, Maja “ICOM/CIDOC 2002.: Očuvanje kultura – dokumentiranje nematerijalne baštine, Porto Alegre, Brazil”, u: *Informatica Museologica* 34 (1-2), 2003.

ali i podjela fondova sekundarne dokumentacije prema vrsti medija. S obzirom na činjenicu da nas razvoj suvremene tehnologije tjera da iz godine u godinu presnimavamo informacije s jednog nosača na drugi ne bismo li izbjegli opasnost da za koju godinu nemamo tehničke mogućnosti korištenja određene građe (npr., VHS-a), važno je iznaći nove metode pohrane. Smatram da je u samoj dokumentaciji, ali i bilježenju nematerijalne baštine važna informacija koju želimo prenijeti, odnosno sačuvati, a ne sam medij. Pritom ne govorim o uništavanju videokaseta nego o nužnosti digitalizacije kako bismo koristili njihov sadržaj, dok sam medij možemo sačuvati u nekoliko primjeraka ili ostaviti da se različitim medijima i tehnološkim dostignućima bave muzeji tehničke prirode. Valja pritom uzeti u obzir koja je građa u pitanju no svakako ne vrijedi čuvati desetke tisuća DVD-a ako se njihovi sadržaji mogu pohraniti na vanjske memorije ili poslužitelj. Uzmimo za primjer fond Medijateka. On se u trenutku izrade programa S++ zasigurno smatrao neizostavnim, no danas je zaista upitna njegova nužnost. U priručniku za S++ navodi se primjer uporabe: “ukoliko je prilikom otvorenja izložbe napravljen velik broj fotografija od kojih ne želite sve zasebno inventirati prvo ćete u fond *Medijateka* inventirati medij – CD ili DVD – na kojem se fotografije nalaze. Zatim ćete odabrane fotografije pojedinačno inventirati u fondu *Fototeka*, te na svakom zapisu uspostaviti vezu sa zapisom u *Medijateci*.” (Link2, 2007: 30).

Iako je to način da se fond Medijateka iskoristi, možda bi se u perspektivi fotografije mogle pohraniti u datoteku na poslužitelju. Tada bi u fototeci inventarizirali odabranu fotografiju i naveli smještaj ostalih, odnosno upisali vezu s datotekom na poslužitelju. Na taj bi se način polako oslobodili velike količine CD-a i DVD-a koji se, isto tako, mogu oštetiti rukovanjem kao i drugi “tradicionalniji” mediji. Zsigurno će se pronaći bezbroj razloga zašto pohranjivati informacije na nekada nekonvencionalnim a danas uobičajenim medijima, ali je svakako dobro progovoriti o sve bržim tehnološkim promjenama koje nas iznenađuju iz dana u dan i stvoriti platformu za razgovor o problemima unutar spomenutih područja. Brzina promjena u tehnološkom okruženju je tolika da je nužno imati osobu koja će pratiti suvremene trendove (dokumentarist) i u skladu s njima obrađivati *sekundarnu dokumentaciju*, što nije slučaj u svim muzejima. Ljudski kapital od iznimne je važnosti ako zaista želimo zaštititi ono što smatramo vrijednim zaštite.

Već je naglašeno kako su potrebe muzeja različite s obzirom na vrstu građe kojom se bave, te ljudskim i tehnološkim/financijskim resursima kojima raspolaže. Digitalizaciju je teško obaviti bez financijske potpore. No, taj problem dobrim dijelom rješava Ministarstvo kulture koje dodjeljuje značajna sredstva projektima digitalizacije. Čini se, u konačnici, kako je ključni problem ljudski faktor. Individualna odgovornosti u trenutku obrade građe, nedostatna edukacija na polju informacijskih znanosti te manjak suradnje među muzejima kada je riječ o *sekundarnoj dokumentaciji*, dovodi do neizbježne sporosti u rješavanju problema. S obzirom na to da nekolicina muzeja nema dokumentarista, ali i na temelju razgovora s kolegama iz radne skupine za *sekundarnu dokumentaciju*, naglasit ću koliko je zaista prisutan problem informacijske (ne)pišmenosti u našim muzejima. Iako se danas gotovo svi koriste web platformom te različitim internetskim pretraživačima, elektroničkom poštom i barem dijelom paketa

Microsoft Office, te vještine često nisu dovoljne za pravilno upravljanje informacijskim sustavima za obradu i upravljanje *sekundarnom dokumentacijom*. Od bazičnih koncepata kao što je sam pojam medija (nosača), formata i veličine slikovne datoteke i sl. do konačnog povezivanja "predmeta" s metapodacima susrećemo se s brojnim poteškoćama. Uključimo li pritom nužnost skeniranja, smanjivanja građe, prebacivanja u druge formate i sl., čini se da mukama nema kraja. Naravno, postoje svijetli primjeri, no vrlo često bez podrške tvrtke Link2 mnoga od ovih pitanja ostala bi visjeti u zraku. Unatoč brojnim radionicama na temu rada u programima M++ i S++, čini se kako nam nedostaju neka temeljna znanja.

"Tradicionalna pismenost (čitanje i pisanje, numerička/matematička, a odnedavno i računalna pismenost) u današnjim uvjetima nije dostatna. Pismenost za 21. stoljeće uvodi nov skup vještina i znanja potrebnih za uspješan i kvalitetan život u društvu znanja. Kompetencije na koje se u literaturi i u obrazovnim strategijama sve češće upućuje kao polazište cjeloživotnog obrazovanja, nazivaju se informacijskom pismenošću." (Špiranec, 2003: 6).

Pritom "se pokazalo da sama tehnologija nije dovoljna. Pojedinačnik danas mora biti osposobljen da koristeći se tehnologijama dođe do potrebnih informacija, da u bujici informacija zna raspoznati koja mu je informacija potrebna i kako je koristiti." (ibid.).

Značajno je navesti kako se od samog početka korištenja (1974.) ovog termina pod informacijskom pismenošću podrazumijeva "učinkovito korištenje informacija u kontekstu rješavanja problema." (Bawden, 2001: 9 u Špiranec, ibid.). "D. Bawden (2001) u koncepte suvremene pismenosti, osim informacijske ubraja medijsku, knjižničnu, informatičku i digitalnu pismenost definirajući svaku posebno." (Špiranec, 2003: 7-8). Pritom knjižnična pismenost prethodi informacijskoj koja objedinjuje različite vrste medija, dok se računalna nerijetko izjednačava s informacijskom pismenošću, no kako Špiranec u svome radu objašnjava "posrijedi su dva bitno različita fenomena. Dok se informacijska pismenost bavi sadržajem, informatička se odnosi na tehnologiju, infrastrukturu i tehnološki "know-how". (ibid.). Iz navedenog je jasno kako su za obradu sekundarne dokumentacije nužne obje vještine. Zaključimo stoga kako ljudski faktor odgovara pojmu informacijska pismenost. Naime, uz svu tehnologiju, čovjek je onaj koji upravlja znanjem, stvara ga i pohranjuje. Naša pogreška ili kriva procjena rezultat će greškom u programu. Nova područja psihologije sve više pažnje usmjeravaju na istraživanje i naglašavanje načina na koji donosimo odluke. "Dio našeg mozga koji takvim [brzim]⁵ skokovima dolazi do zaključka zove se adaptivno nesvjesno" (Gladwell, 2005: 12). Bez dublje analize Gladwellova rada i brojnih primjera gdje se ističe važnost podsvjesnog znanja, iskustva i intuicije, naglasila bih samo činjenicu koje smo rijetko svjesni. Unatoč smjernicama, pravilnicima i zakonima, s kojima ponekad i nismo u potpunosti upoznati, probleme profesionalne naravi uglavnom rješavamo bez većih poteškoća. Sam pojam takvog *znanja* može se definirati kao "nematerijalni resurs, slika stvarnosti iskazana zamislama čovjeka dok promatra svijet koji ga okružuje: prostor, objekte, odnose i događaje u toj stvarnosti. Ono se sastoji

⁵ Nap. a.

od intuicije, skupa ideja, iskustva, vještina i učenja i ima potencijal stvaranja nove vrijednosti.” (Ljubetić, 2005: 13).

Nužno je pritom konstantno propitivati hoće li naše *znanje* moći biti iskorišteno u suvremenim muzeološkim praksama i društvenim potrebama. Upravo je upravljanje znanjem jedno od ključnih područja suvremenog menadžmenta. Iako može zvučati surovo i neprimjereno muzeološkim praksama, ono što se u ovom radu želi naglasiti jest činjenica kako se takozvano eksplicitno znanje može prenositi informacijskim sustavima, ali ono “tiho ili iskustveno” znanje⁶ prenose i koriste ljudi unutar same organizacije. Prevedeno na naš primjer suradnja i razmjena ideja i iskustava stručnjaka na razini muzeja ili muzejske zajednice predstavljale bi temelj spomenutog modela.

Spomenimo još neka ograničenja programa S++ tehničke prirode, zanimljiva za ovaj rad. Iako se referiram na tekst posvećen arheološkoj zbirci, smatram da su opaske relevantne i za druge muzeje/zbirke.

“Baza S++ pokazuje neke nedostatke kao što su ovisno o fondu, prevelik ili premali tj. preopširno ili nedovoljno razrađen broj podataka za upis. Primjerice u sklopu maske u fondu Izložbe polje za upis opsega izložbe je vrlo često nedovoljne veličine s obzirom na to da su izložbe Arheološkog muzeja Istre pretežno arheološke te je na njima često izložena raznovrsna i mnogobrojna građa. Također, izložbe Muzeja su često putujuće, stoga nedostaje polje za upis mjesta i vremena ranijih održavanja iste izložbe.” (Zengerović, 2007: 204-205).

U nastavku teksta autorica napominje problem čuvanja i arhiviranja digitalne građe s obzirom na, kako je ranije navedeno u tekstu, problem trajnosti građe u doba neprestanog razvoja informacijske tehnologije.

Uz sve navedeno, potreba za uvođenjem normi i standarda u domeni kontrole i upravljanja nazivljem ulazi u sam vrh prioriteta. Kako u svome radu napominju Kolbas i Vlatković “nadzor nazivlja ima vrlo važnu ulogu pri dokumentiranju muzejske građe radi što kvalitetnijeg pretraživanja te se u tu svrhu tezaurus nameće kao kvalitetno pomagalo. Uz nadzor, on osigurava i dosljedno korištenje naziva pri obradi i pretraživanju” (Vlatković i Kolbas, 2009: 387). Vratimo li se na suvremene muzejske uloge, *online* pristup zbirkama, sve veći broj korisnika, pa čak i samu umreženost na razini muzeja, jasno je koliko su važni standardi prilikom upisa nazivlja kako bi se izbjegle pogreške, neefikasno pretraživanje te rad općenito. Ponovno se, osim nedovoljne suradnje na razini hrvatske muzejske zajednice, nameću i manji tehnički problemi prilikom kontrole i upravljanja nazivljem. Buršić u svome radu napominje važnost točnog unosa termina s obzirom na to da se oni snimaju u terminološku tablicu i kasnije posredstvom padajućeg izbornika nude korisniku. Do nejasnoća dolazi i ako se koristi drugi izraz za isti pojam, drugi redosljed pisanja pojma i korištenje zareza ili drugih znakova, razmak i slično. Iako se na razini Arheološkog muzeja Istre razmi-

⁶ “Prema autoru koji se među prvima bavio pitanjima kreiranja i korištenja znanja, Michaelu Polanyiu, znanje možemo podijeliti na eksplicitno (engl. explicit knowledge) i tiho ili iskustveno znanje (engl. tacit knowledge).” (Ljubetić, 2005: 13)

šljalo i o zaključavanju nadzora nazivlja, autorica zaključuje kako bi to u perspektivi samo ograničavalo rastući broj korisnika, te razvoj samog programa (Buršić, 2009: 214). Na temelju iskustva drugih specijaliziranih muzeja, etnografski muzeji Hrvatske i oni koji sadrže etnografske zbirke, mogli bi preskočiti određene probleme tehničke prirode i sve snage usmjeriti na razvoj tezaurusa. Prema izvještaju iz 2009. godine o radu na *Tezaurusu* tijekom 2008., Vlatković i Kolbas napominju kako je velika većina muzeja poslala svoje nazivlje te kako će se tijekom 2009. krenuti s implementacijom postojećeg tezaurusa (ibid.). Prema dostupnim podacima, do 2011. godine Et-nografski muzej Istre nije sudjelovao u projektu slanjem nazivlja ni u implementaciji postojećeg tezaurusa.

Perspektive razvoja etnografskih muzeja u informacijskom okruženju

Iako se već dugi niz godina govori o informacijskim sustavima u muzejskoj djelatnosti, digitalizaciji baštine i njenom *online* pristupu te odskora i o dokumentaciji nematerijalne baštine putem raznovrsnih računalnih aplikacija, čini se kako ima još dosta posla na integraciji postojećih ideja i informacijskih sustava u svakodnevni rad muzejskih djelatnika Hrvatske. U prvom redu, potrebno je riješiti problem nedovoljne informacijske i računalne pismenosti, zatim nedostatak dokumentarista i/ili informatičara na razini pojedinih muzeja, te naučiti koristiti razne potpore koje Ministarstvo i drugi izvori nude za procese digitalizacije baštine. Po uzoru na istraživanje koje su autorice Pruulmann-Vangerfeldt i Aljas provele među određenim muzejima u Estoniji, pokušala sam i sama pomoću polustrukturiranog upitnika dobiti sliku o uporabi, efikasnosti i suradnji na polju sekundarne dokumentacije u hrvatskim muzejima koji sadrže etnografske zbirke. Nažalost, od 44 muzeja na koje je upitnik poslan u razdoblju od dva tjedna nisam dobila nijedan odgovor. Moguće je kako je rok bio prekratak i da su, s obzirom na godišnje doba, kolege bili na godišnjem odmoru, no to svakako ne umanjuje iznenađenost zbog razloga neuspjele ankete.

Unatoč tome, ako se osvrnem na rad Pruulmann-Vangerfeldt i Aljas, koje se doduše bave *online* pristupom digitaliziranoj baštini od strane korisnika u širem smislu, čini se kako se i u drugim zemljama pokazuje nedovoljno iskorištavanje potencijala informacijskih sustava, samog interneta i sl. (usp. Pruulmann-Vangerfeldt i Aljas 109-127). Zanimljivo je pritom da muzejski djelatnici sam proces digitalizacije doživljavaju uglavnom kao tehnički proces, te je manje pažnje usmjereno na arhitekturu informacija, interpretacije i kontekstualizaciju predmeta uopće (ibid., 119). Rješenje problema informacijske (ne)pismenosti svakako leži u konceptu cjeloživotnog učenja, ali i pojedinačnoj volji za uspjehom baziranom na suradnji. Rješavanjem problema informacijske (ne)pismenosti, automatski dobivamo novi pogled na suvremene muzejske uloge koje se ostvaruju u sprezi sa suvremenom tehnologijom.

Nadalje, zahvaljujući radu i stručnosti naših djelatnika u kulturi Hrvatska se danas ponosi s devet fenomena upisanih na UNESCO-vu Reprezentativnu listu nematerijalne baštine čovječanstva. U tom kontekstu, informacijski sustavi nužni su prilikom istraživanja, dokumentiranja i interpretiranja nematerijalne baštine.

Konačno, unatoč geografskoj razvedenosti Hrvatske, digitalno doba nam donosi i nove mogućnosti komunikacije. U tom smislu, nužan je veći stupanj suradnje hrvatskih muzejskih stručnjaka, čak i na dnevnoj bazi, kako bi se navedene ideje i suvremeni trendovi integrirali u našu muzejsku zajednicu.

Informacijsko okruženje nudi višestruku dobit ukoliko se alati pravilno upotrebljavaju. Pritom su zaštita predmeta/fenomena i komunikacija s korisnicima možda i najznačajniji ciljevi koje, u konačnici, želimo i moramo ostvariti. Uz umreženost na razini muzeja čime se olakšava rad stručnjaka, digitalizaciju baštine, komunikaciju s posjetiteljima, mogućnost reprodukcije i višestruke uporabe građe te otkrivanje novih načina dokumentiranja i prezentiranja nematerijalne baštine, čini se kako informacijsko doba nudi beskrajne mogućnosti koje tek moraju biti iskorištene.

Literatura

Buršić, Irena. 2007. "Računalno vođenje i obrada primarne muzejske dokumentacije u Arheološkom muzeju Istre - Osnovni postupci te nadzor i upravljanje nazivljem", u: *Histria archaeologica*, 38-39/2007-2008, str. 209-228.

Gladwell, Malcolm. 2005. *Treptaj - Moć mišljenja bez mišljenja*. Zagreb. Jesenski i Turk.

Link2. 2007. Priručnik za rad u modulu za vođenje sekundarne dokumentacije.

Ljubetić, Višnja. 2005. Upravljanje znanjem primjenom alata poslovne inteligencije. Magistarski rad. http://www.skladistenje.com/download/Visnja_Ljubetic.pdf.

Maroević, Ivo. 1993. *Uvod u muzeologiju*. Zagreb. Zavod za informacijske studije.

Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi, Narodne novine (108/02).

Pruulmann - Vangerfeldt, Pille i Aljas, Agnes. 2009. "Digital Cultural Heritage-Challenging Museums, Archives and Users", u: *Journal of Ethnology and Folcloristics*. Vol. 3, No. 1: 109-127.

Zlodi, Goran. 2003. "Muzejska vizualna dokumentacija u digitalnom obliku", u: *Muzeologija* 40.

Šojat Bikić, Maja. 2003. "ICOM/CIDOC 2002.: Očuvanje kultura – dokumentiranje nematerijalne baštine, Porto Alegre, Brazil", u: *Informatica Museologica* 34 (1-2), str. 75-77.

Špiranec, Sonja. 2003. "Informacijska pismenost – ključ za cjeloživotno učenje", u: Časopis Edupoint - broj 17:4-14.

Vlatković, Aleksandra i Kolbas, Irena, 2009. "Izvyještaj o radu na Tezaurusu etnografskih muzejskih predmeta za 2008. godinu", u: Etnološka istraživanja, str. 387-389.

Zakon o muzejima, Narodne novine (142/1998).

Zenzerović, Katarina. 2007. "Povijesni pregled vođenja dokumentacije o izložbenoj djelatnosti u Arheološkom muzeju Istre u Puli", u: Histria archaeologica, 38-39/2007-2008, str. 197-208.

Tamara Nikolić Đerić

Ethnographical Museum of Istria
Pazin
Croatia
tamara@emi.hr

UDK 069.27:39

Review paper
Received: March 21, 2011
Accepted: March 29, 2011

Importance of Secondary Documentation in Ethnographic Museums

Issues of information literacy and human factor and establishment of standards for the processing of secondary documentation

The work questions several basic issues connected to information system for the processing of secondary documentation, stressing also the importance of human factor and knowledge management in creating a data base. The move of ethnographic museums towards intangible culture and heterogeneity of material objects in connection with inadequate information literacy and the system of secondary documentation which is still under development, threaten with inadequate processing of material that is, for several reasons, essential for the realisation of the contemporary roles of ethnographic museums. Besides conceptual problems, the work also brings a view on the technical issues related to information systems for the processing of secondary documentation.

Keywords: museum documentation, secondary documentation, ethnographic museums

What is understood under secondary documentation?

According to the *Rules on the Content and Mode of Maintaining Museum Documentation* (Narodne novine, 108/02) “museum documentation is a systematically processed, collected, organised and stored set of data, developed during processing, protection and presentation of museum material, and it is based on the arranged and determined number and quality of data on the object, group of objects or the entire holdings.” In the process, *secondary museum documentation* includes accompanying and additional holdings of museum activity that can be organised according to presentation media and content, in contrast to *primary documentation*, which is the “basic”, according to the *Rules*, and “includes the first and the greatest set of data in museum material”. The term *secondary documentation* can at a first glance imply a lower value in relation to *primary*, but documentation specialists and numerous curators who

also, for lack of documentation specialists, have to deal with secondary documentation, know very well that this is not so. Furthermore, Ivo Maroević understands under *primary documentation* information that develops in direct contact with the object, while *secondary documentation* includes the transfer of primary documentation into other media (Maroević, 1993: 191-192). With the development of modern technology as well as new museum trends we become more aware of the fact how the boundaries between these divisions of documentation are erased. Professor Maroević was also aware of that, because he proposed a division of documentation which brings out its content already in 1993 (Maroević; 1993: 191 in Zlodi, 2003: 18). Zbynek Z. Stranski lists under *secondary documentation* not only the accompanying documentation on museum objects, but documentation about museum activity as well (Stranski, 1970: 45 in Maroević, 1993: 16). The *Rules* were also conceived on the same principle. With no intention to equate the *secondary documentation* with the *primary* and completely supporting the necessity to differentiate among two mentioned groups of documentation and the given names in this context, the author wants to stress the importance of secondary documentation in performing contemporary museum roles and management of a large quantity of textual and audiovisual information. The necessity to have a documentation specialist and follow the development of contemporary technology, and constant learning are stressed as keys to successful management and understanding of the importance of secondary documentation in ethnographic museums.

Special attention is today devoted to different museum activities. Classical museum roles, like collection, protection, research and basic interpretation of museum objects are considered to be basic, but not sufficient for a successful running of a museum. As Pruulmann-Vangerfeldt and Aljas remark in their work on the challenges of digitisation of cultural heritage, the community expects that museums “justify their existence”. This can be realised by opening up to the public, involving the community in the work of museums to become active partners in learning about and interpreting cultural heritage. One of the possible ways to establish a higher quality relationship, the authors sees in digitised heritage and online access to it (Pruulmann-Vangerfeldt and Aljas, 2009: 110). It should be added that museums realise their social responsibility through exhibitions, publications, pedagogical activities and other manifestations that are documented, and later on managed by information system for the processing of secondary documentation. Specificity and richness of secondary documentation, as perceived in museological community today, lie in the considerable presence of various media that have to be appropriately stored and documented to enable easier management of the galloping growth of information. While doing so, it is extremely important to precisely determine the size of the picture file that the system we use supports, establish a thesaurus for ethnographic collections, adapted first of all to our academic community, and in the long run perhaps also to the international environment. It is also necessary to define the size and type of information necessary to satisfy user’s needs (in perspective the possibility to access the holdings of secondary documentation online), especially taking into account the need for interpreted content as Samis and Roberto

point out in their work¹ (Pruulmann-Vangerfeldt and Aljas, 2009: 110). In short, standards should be established not only at the level of processing museum material, but more specifically, at the level of processing ethnographic material and activity of ethnographic museums. Although the programs for secondary documentation processing follow all directions listed in the *Rules* and provided by CIDOC², the practice showed that new measures should be introduced so that the *secondary documentation* system for ethnographic collections would be more efficient. The need for standards in the field of documentation of ethnographic collections is not only indispensable because of the nature of museum objects themselves and the *primary documentation* that was mainly adopted, although still subject to change, but because of the accompanying activities like field researches and holdings of audiovisual material that are more often used in documenting, protection, presentation and interpretation of intangible heritage. Authors especially emphasizes the holdings, deeming them essential in the holistic approach to ethnographic collections of tangible and intangible nature and ethnographic researches that provide the context for objects and phenomena. With the development of technology, audiovisual holdings prevail in almost every domain since the documents are created in the digital form or are “transferred” to digital media from the traditional carriers like photographs, paper, slides, magnetic tapes and so on. According to Zlodi “Proliferation of visual material in digital form (whether it is the result of digitisation or digitally born) increases the importance of this, once rightfully called unconventional, and now more and more usual material, that with great possibilities of processing and distribution, demands new forms of management and protection.” (2003: 11). Zlodi concludes that the key role of documentation is the protection of museum object itself (ibid.) Let us mention Peter van Mensch’s division, who introduced the terms *idealistic and materialistic protection*: “Materialistic protection is displayed in the protection of the material of the heritage object and its characteristics, and idealistic is manifested in protection of the ideas stored in the material world via other media.” (van Mensch, 1985: 2-4 in Zlodi, 2003: 14). The essence of intangible heritage is manifested exactly in the idea that could be “materialised” through audiovisual media and stored, documented and interpreted by museum professionals via information system for secondary documentation processing and management. Although intangible culture is not explicitly mentioned in the *Introduction to Museology* by Ivo Maroević, in the paragraph on documentation it is stated that documentation is not only connected to the protection of the meaning of museum object, but it is also shown through documentation of forms (with the aid of mock-ups and other media, today mainly digital).³ In this case, a copy can in exceptional circumstances

¹ Roberto, Frankie 2008. Exploring Museum Collections On-line: The Quantitative Method. - Jennifer Trant, David Bearman (eds.). *Museums and the Web 2008.: Proceedings*. Toronto. Archives and Museum Informatics. <http://www.archimuse.com>. Samis, Peter 2008. Who has the responsibility for saying what we see? Mashing up Museum, Artist, and Visitor Voices, On-site and On-line. - Jennifer Trant, David Bearman (eds.). *Museums and the Web 2008.: Proceedings*. Toronto. Archives and Museum Informatics. <http://www.archimuse.com>

² Committee for Documentation of the International Council of Museums (ICOM)

³ Author’s remark

take over a part of original meaning (Maroević, 1993: 178). Finally, Maroević concludes that the “role of documentation in the protection of objects in museums becomes ever more important and exigent, the more we move away from the material structure of the object” (ibid.). Although the author refers to what is today called *primary documentation*, the thesis is important in the context of the connection between secondary documentation and intangible culture.

A great number of Croatian museums use the S++ program for the processing of secondary documentation. S++ is a “relational database designed for maintenance of secondary museum documentation. S++ module was developed as a supplement to the module M++ for the management of primary documentation. Although they are two physically separate and mutually independent databases, a link to M++ is inbuilt in S++. Consequently, each of the two modules can be managed separately, but museums using both can link their primary and secondary documentation. This improves consistency and quality of museum documentation as a whole. S++ is created in the same technology as M++, in MS Access 97, designed for work in a local network” (Link2, 2007: 3).

According to the *Rules on the Content and Mode of Maintaining Museum Documentation*, secondary museum documentation constitutes of: inventories of audiovisual holdings, inventory of hemeroteque, records of exhibitions, records of conservation and restoration procedures, record of pedagogical work, of professional and scientific work, of publishing activity, documentation on marketing and public relations and documentation on the establishment and history of the museum. But, “In the holdings of secondary documentation in the S++ program, included are also holdings of *Book of Negatives, Special Events, Media library and Documents* that are not mentioned in the Rules, but the practice in some museums indicated the need to manage those as well.” (Link2, 2007: 5). In the recent years the program was supplemented with the following holdings: *Records of field reports, Catalogues, Archive, Notifications*.

Specificities and importance of secondary documentation in ethnographic museums

Ethnographic Museum of Istria uses the S++ program for information management of secondary documentation. Due to the lack of documentation specialists, curators reached an agreement about dividing the management of secondary documentation according to their affinities and abilities. Thus the author of this work, who is curator of the Photo collection and manager of the film festival organised by the Museum, deals with audiovisual holdings like Record of prints and negatives, Film library and Video library. A colleague whose research focus is related to oral tradition is in charge of record and tape library and records of various field researches, the museum pedagogue is in charge of the records of exhibitions, marketing and public relations and pedagogical activities.

Approximately one year ago, when the idea to create a working group for secondary documentation at Museum Documentation Centre in cooperation with the company Link2 was developed, I was invited to a working meeting at which we started discussions about general problems encountered by documentation specialists and curators in their work. It turned out that curators of art collections have different needs from the curators of ethnological or historical collections; actually this was obvious for some time already. Since then the staff of the Ethnographic Museum of Istria has been more intensively involved with secondary documentation with the aim to find the obstacles and ways to improve the information system for the management and processing of secondary documentation, primarily from the conceptual and not so much from the technical point of view. Namely, although the entire museum community is aware of the need for a more intensive cooperation of individuals and the entire institutions in the field, it is good to start researches, discussions and find potential solutions within the Museum in the meantime, so that later on we can adjust to other museums and/or other institutions in the field of culture.

A very complex exhibition *Valiže i deštini: Istria out of Istria* by Lidija Nikočević was chosen as a case study to observe possible disadvantages of the S++ program. I began by entering the basic data, authorship, number of visitors into the records and started linking them with other holdings, and later on with objects used at the exhibition. At that stage I realised that even in a defined scientific field like (museum) documentation, it was indispensable to include intuition or according to Gladwell (2005) “the power of thinking without thinking”. Namely, curators/documentation specialists are entrusted with the creation of knowledge according to different classification systems. In that way we often petrify knowledge. Since the guidelines are often not enough and we have to find the best solution to a problem ourselves, we come to the terms of intuition and/or emotional intelligence. Confronted with new questions we reconsider the already existing systems, realise the limitations of classification systems and try to offer alternative views at a problem. But, let us get back to the exhibition. Whoever had a chance to visit the exhibition must agree that it was very complex and that its essence were field researches. An enormous amount of information was collected during field researches: discussions (Record and tape library) with persons presented at the exhibition, photographs (Photo library) dating back to the beginning of the 20th century, and even video recordings (Video library) that the immigrants themselves recorded for the exhibition. This is what I understand to be “materialisation” of intangible culture that was discussed earlier. After field researches, the collected material had to be entered on inventory, old photographs that the owners often did not want to give away had to be scanned, scans, digital photographs, video recordings and films on immigrant themes had to be stored. Only a smaller part of the exhibition included “classical” museum objects. In brief, everything we brought from the field – stories recorded on dictaphone, digital photographs or scans, represented the basic material of the exhibition, but all this material in museological practice actually represented secondary documentation. The material was stored and entered on inventory in the S++ program. The obtained experience resulted in this work that stresses the importance and suitability of secondary documentation for the

processing of a part of ethnographic collections. To the uninitiated, the term *secondary documentation* that is not so important in this case, may be confusing. M++ information system is designed for (at least this was shown by the practice up to now) for inventory and management of “classical museum material”, while S++ helps in systematising enormous quantities of information that numerous ethnographic museums, performing classic field researches, have to store and process.

In addition to records of exhibitions, pedagogical and other activities, secondary documentation can be perceived from the point of view of processing or documenting of intangible heritage that is slowly entering all the aspects of ethnological work and thus museum practice. It can be entered on inventory and interpreted in the S++ program, and afterwards it can be further distributed and used many times. I shall mention the example of the film workshop ETNOFILM festival that has been organised by the Ethnographic Museum of Istria for three consecutive years. Significant contributions are created in the workshop every year, since the participants have to make a film on an ethnographic theme. In 2011 participants were concerned with the heritage of Rovinj, and this resulted in short films about a fisherman, a painter, a member of the Albanian national minority, and so on. It must be pointed out that lectures of the visual anthropologist from the University in Aarhus (Denmark) were organised prior to film making and editing, and he also supervised the participants and advised them and taught them techniques of ethnographic research and interpretation by a visual medium. The recordings, i.e. the films, enter the system of secondary documentation in the holdings of the Video library. One may ask why the films were not stored in the holdings of Film library, but after long discussions we have concluded that there is really a thin line between Video library and Film library, so that for instance a documentary film of VHS could be recorded in both holdings. Because of that, I have suggested that the holdings of Video library are used for all videos (in the sense of visual perception), regardless of the medium, and the holdings of Record and tape library for the collection of audio perceived material, also regardless of the medium. Although our contribution to documenting intangible heritage and to deliberation on this topic has been modest so far, the Ethnographic Museum of Istria strives constantly towards an all-encompassing approach to researched areas. CIDOC leads the way in recognising the importance of documentation of intangible culture and challenges that such documentation confronts us with. Already in 2002 it organised a conference entitled *Preserving Cultures – Documenting Intangible Heritage*.⁴

All the mentioned represents the foundation of contemporary ethnological practices, and S++ is designed for systematisation, processing and further management of this material. Finally, by applying the S++ program or its possible variant we “obtain well laid out and systematically processed holdings that give precise information about every aspect of museum activity and this improves the quality of museum work.” (Zenzerović, 2009: 205). It must also be mentioned that museum material and

⁴ For more information about the conference see: Šojat Bikić, Maja “ICOM/CIDOC 2002.: Očuvanje kultura – dokumentiranje nematerijalne baštine, Porto Alegre, Brazil”, in: *Informatica Museologica* 34 (1-2), 2003.

museum documentation are protected as cultural heritage and the regulation about the protection of cultural heritage is applied accordingly (*Law on Museums*, Narodne novine, 142/1998). In conclusion, all documentation is cultural heritage and result of our work so it is necessary to question, harmonise and constantly strive towards new knowledge that would eventually lead to a more efficient system of protection and use of these assets.

Possible problems in managing secondary documentation

at the beginning of digitisation of museum material it was necessary to transcribe the paper object cards into computer database, and today we are gradually transferring information from CDs and DVDs to the server (daily back-ups are performed) or external memory, and there has also been talk of blue ray disc. Since everything is progressing incredibly fast, it is only a matter of time when new trends and needs will knock on our door. The most important issue is the storage of digital material, but also division of secondary documentation holdings according to media type. Since the development of modern technology forces us constantly to transfer information from one carrier to another to avoid the danger that in several years we would not have technical possibilities to use some types of material (e.g.VHS), it is important to find new storage methods. I think that in the documentation itself, but also in recording of intangible heritage, it is the information that is important and not the carrier. In this connection I am not talking about destroying video cassettes, but of the necessity to digitise in order to protect the content, while only several pieces of carrier can be stored, or samples of different carriers and technological achievements could be left to technical museums. One should take into account the material in question, but it is definitely not necessary to store dozens of DVDs if their content can be stored on external memory or on a server. Let us take the example of holdings of Media library. At the time the S++ program was created it was surely considered to be indispensable, but today this is questionable. In the S++ manual there is an example of usage: “if a great number of photographs is made at the exhibition opening that you do not want to enter on inventory individually, first enter the medium into holdings *Media library* – CD or DVD – of the photographs. Then enter the selected photographs individually into holdings of Photo library, and make a link from each record to the record in Media library.” (Link2, 2007: 30).

Although this is a way to use the holdings of Media library, in the long run the photographs could perhaps be stored in a file on the server. Then the selected photograph could be entered on inventory in Photo library, listed the location of others, i.e. input the link to the file on the server. Thus we would slowly get rid of a great number of CDs and DVDs that can also be damaged by handling as well as other “more traditional” media. Undoubtedly, a number of reasons can be found for storing information on the once unconventional, and today common media, but it must be spoken about the fast technological changes that surprise us daily and create a platform for

discussion about the problems within the mentioned areas. The speed of changes in technological environment is so great that it is necessary to have somebody who will follow contemporary trends (documentation specialist) and in keeping with that process *secondary documentation*, and that is not the case in all museums. Human capital is extremely important if we really want to protect what we consider worthy of protection.

It was already stressed that the needs of museums are different according to the type of material they are dealing with, and human and technological/financial resources it has. Digitisation cannot be done without financial support. But this problem is solved to a great extent by the Ministry of Culture that grants considerable resources to digitisation projects. It seems that, in the end, the key problem is the human factor, individual responsibility at the time when the material is processed, inadequate education in the field of information sciences and lack of cooperation between museums on the issue of *secondary documentation*, which all lead to inevitable slowness in solving the problem. Since several museums do not have a documentation specialist, and on the basis of talks with the colleagues from the working group for *secondary documentation*, I shall stress how very present is the problem of information (ill)iteracy in our museums. Despite the fact that today almost everybody uses web platforms with different internet browser, electronic mail and at least a part of the *Microsoft Office* package, these skills are often not enough for correct management of information systems for processing and management of *secondary documentation*. We are encountered with numerous difficulties, from the basic concepts like the term medium (carrier) to format and size of picture file and so on, till the final linking of “objects” with metadata. If we add the necessity of scanning, reduction of material, transfer to other formats and the like, it seems that our trouble never ends. Of course, there are shining examples, but very often without the help of the company Link2, many of these questions would remain hanging in the air. Despite numerous workshops on working in the M++ and S++ programs, it seems that we lack the basic knowledge.

“Traditional literacy (reading and writing, numerical/mathematical, and recently computer literacy) is not enough today. Literacy for the 21st century introduces a new set of skills and knowledge for a successful and quality life in the knowledge society. Competences to which it is more and more often referred in literature and educational strategies as a basis lifelong educations are called information literacy.” (Špiranec, 2003: 6)

But at the same time, “it was shown that technology is not enough on its own. An individual has to be able to use the technologies to find the necessary information and to select the information he/she needs from the myriad and how to use it.” (ibid.)

It is significant to point out that from the very beginning of the usage (1974) of the term information literacy it was understood that it meant “efficient use of information in the context of problem solution.” (Bawden, 2001: 9 in Špiranec, ibid.). “D. Bowden (2001) puts under the concept of contemporary literacy, not only information, but also media, library, information and digital literacy, defining each of them separately.” (Špiranec, 2003: 7-8). Library literacy precedes information which brings together different types

of media, while computer literacy is often levelled with information, but Špiranec explains in her work that “they are positively two very different phenomena. While information literacy deals with content, computer relates to technology, infrastructure and technological “know-how” (ibid.). From this it is clear that both skills are necessary for secondary documentation. Let us conclude that human factor corresponds to the term information literacy. Namely, with all technology, it is the man who rules all knowledge, creates and stores it. Any mistake or erroneous estimate on our side will result in the mistake in the program. New fields of psychology, direct more attention to research and stressing the way in which we make decisions. “A part of our brain that with such [quick]⁵ motions reaches a decision is called adaptively unconscious (Gladwell, 2005: 12). Without going deeper into the analysis of Gladwell’s work and numerous examples where the importance of subconscious, experience and intuition stands out, I would simply like to stress the fact we are rarely aware of. Despite guidelines, rules and laws, with which we are also not completely acquainted, the problems of professional nature are usually handled without any special difficulty. The term itself of such *knowledge* can be defined as “intangible material, picture of reality expressed by human thoughts while he/she observes the world around him: space, objects, relations and events in that reality. It consists of intuition, a set of ideas, experience, skills and knowledge and has a potential to create new values.” (Ljubetić, 2005: 13).

It is necessary to question all the time whether our *knowledge* will be used in contemporary museum practices and social needs. Knowledge management is one of the key areas of contemporary management. Although it can sound cruel and not adapted to museum practices this work wants to stress the fact that the so-called explicit knowledge can be transferred by information systems, but “tacit or empirical” knowledge⁶ is transferred and used by people inside the organisation. Translated to our model, cooperation and exchange of ideas and experiences at the level of a museum or museum community would represent the basis of the mentioned model.

Let us mention several other, technical limitations of S++ program that are interesting for this work. Although I refer to a text devoted to archaeological collection, I think that observations are relevant for other museum/collections.

“S++ base shows some shortcomings, like depending on holdings, too big or too small, that is too extensive of inadequately worked out number of data for input. For example, on the interface of the holdings of Expositions the field for input of the extent of exhibition is often not big enough since the exhibitions of Archaeological Museum of Istria are mainly archaeological and often different and numerous materials are exhibited. Also, expositions of the Museum often travel, and there is no field to input place and time of previous instances of the same exhibition.” (Zenzerović, 2007: 204-205).

⁵ Author’s remark.

⁶ “According to the author who was among the first to deal with questions of creating and using knowledge, Michael Polany, knowledge can be divided into explicit and tacit or empirical knowledge.” (Ljubetić, 2005: 13)

In the following text the author indicates the issue of storage and archiving digital material with regard to, as it was mentioned earlier in the text, the problem of permanence of material in the era of constant development of information technology.

In addition to all that was stated, the need to introduce standards into control and management of terminology is one of the top priorities. As Kolbas and Vuković mention in their work “vocabulary control has a very important role in documenting museum material for better search, so a thesaurus is prepared as quality aid. In addition to providing control, it also ensures consistent use of terms in processing and searching” (Vlatković and Kolbas, 2009: 387). If we go back to modern museum roles, online access to collections, increasing number of users, and even the networking at the level of museum, it is clear how important it is to use standards in entering terms to avoid mistakes, inefficient searching and work as whole. In addition to inadequate cooperation at the level of Croatian museum community, there are again minor technical problems in control and management of vocabulary. Buršić mentions in her work the importance of correct input of terms regarding the fact that they are recorded into terminology table and later on they are offered to users by drop-down menu. Vagueness can be the result if some other term is used for the same notion, another order of writing the notion, use of coma and other symbols, space and so on. Although there were thoughts at the level of Archaeological Museum of Istria to lock the control of terminology, author concludes that in the long run it would only restrict the growing number of users, and development of the program itself (Buršić, 2009: 214). On the basis of the experience of other specialised museums, ethnographic museums of Croatia and those that have ethnographic collections might leap over some technical problems and direct all the forces towards thesaurus development. According to the 2009 report on the work on *Thesaurus* during 2008, Vlatković and Kolbas say that a great number of museums have sent their vocabularies and that during 2009 implementation of the existing thesaurus will begin (ibid). According to the available data, Ethnographic Museum of Istria has not participated in the project till 2011, either by sending the terminology or in implementation of the existing thesaurus.

Development perspectives of ethnographic museums in information environment

Although there were talks about information systems in museum activity, digitisation of heritage and its online access for many years, and more recently about documentation of intangible heritage via different computer applications, it seems that there is still a lot of work on integration of existing ideas and information systems in everyday work of museum staff in Croatia. In the first place, the issue of inadequate information and computer literacy, then of lack of documentation and/or information specialists should be solved at the level of individual museums, and learn to use various fundings that the Ministry and other sources offer for digitisation of cultural

heritage. According to the investigation that Pruulmann-Vangerfelds and Aljas undertook in some museum in Estonia, I have tried to use a half structured questionnaire and gain a picture on usage, efficiency and cooperation in the field of secondary documentation in Croatian museums with ethnographic collections. Unfortunately, out of 44 museums to which the questionnaire was sent out, I have not received a single answer after two weeks. It is possible that the deadline was too short or that, given the time of the year, colleagues were on holiday, but this does not undermine the surprise of the unsuccessful questionnaire.

Despite that, if I refer to Pruulmann-Vangerfelds and Aljas, who were actually dealing with online access to digitised materials from the point of view of the user in a broader sense, it seems that inadequate usage of information system's potential and the internet itself (see Pruulmann-Vangerfelds and Aljas, 109-127) is also observed in other countries. It is interesting that museum staff perceives the digitisation as a mainly technical process, and less attention is devoted to information architecture, interpretation and contextualisation of objects (ibid.) The solution of the problem of information (il)literacy definitely lies in the concept of life-long learning, but also on the individual will to succeed based on cooperation. By solving the problem of information (il)literacy, we automatically gain a new look on contemporary museum roles that are realised together with contemporary technology.

Further on, thanks to the work and professionalism of our cultural workers, Croatia is today proud to have nine phenomena listed on the UNESCO representative list of intangible heritage of the humanity. In this context, information systems are indispensable during research, documentation and interpretation of intangible heritage.

Finally, despite geographical spread out of Croatia, digital age brings us also new possibilities of communication. In that sense, the greater level of cooperation between Croatian museum specialists is necessary, even on a daily basis, so that the listed ideas and contemporary trends can be integrated into our museum community.

Information environment offers numerous gains if the tools are used correctly. The protection of object/phenomenon and communication with users maybe the most important goals we wish and must realise in the end. In addition to networking at the level of museum that facilitates the work of professionals, digitisation of heritage, communication with visitors, possibility of reproduction and multiple uses of material and discovery of new ways of documenting and presenting intangible heritage, it seems that the information age offers a multitude of possibilities that still need to be used.

Translated by: Jasenka Zajec